

Joanna Aksman, Krystyna Grzesiak

WPROWADZENIE

Oddany w ręce Czytelników numer „Państwa i Społeczeństwa” podejmuje ważne problemy związane z edukacją alternatywną i z poszukiwaniem alternatywnych rozwiązań w edukacji współczesnej szkoły. Współcześnie trudno przeciwstawić te dwa środowiska, bowiem edukacja alternatywna pojawia się, jak się wydaje zarówno w środowisku pozaszkolnym, jak i szkolnym niepublicznym i publicznym. Zatem tytuł tomu: *Edukacja alternatywna a współczesna szkoła* w zamysśle redaktorów nie ma przeciwstawiać tych dwóch środowisk, a jedynie wynika z chęci ukazania wielości alternatywnych rozwiązań w ostatnich czasach właśnie w tym ostatnim środowisku, w szkole. Stąd zdecydowana większość artykułów tego tomu (jedenaście) dotyczy środowiska szkoły i uczelni wyższych. Ogólne założenia alternatywności jako koncepcji realizowanej w środowisku pozaszkolnym lub alternatywnym w szkole znalazły miejsce tylko w siedmiu rozpoczynających tom artykułach.

W tekstach autorów¹ spotykamy się z szerokim repertuarem problemów i obszarów edukacji alternatywnej. Warto zaznaczyć, że pojęcie alternatywny często w literaturze przedmiotu pojawia się zamiennie z pojęciem innowacyjny, choć słownikowa definicja temu przeczy. Jasne rozróżnienie tych pojęć wprowadził Bogusław Śliwierski. Traktuje on bowiem edukację alternatywną bardzo szeroko twierdząc, że jej siłą jest nieograniczoność i permanencja, ciągle dopomina-

---

¹ Zgodnie z przyjętymi zasadami edytorskimi w kwartalniku „Państwo i Społeczeństwo” przypisy bibliograficzne nie są powtarzane w postaci bibliografii.

nie się o inne rozwiązania, inne treści, formy czy metody praktyki edukacyjnej². Jednak nie każde takie rozwiązanie będzie posiadało znamiona innowacyjności, w tym względzie najważniejszy będzie kontekst społeczny. Działanie alternatywne może być przecież powtórzeniem znanej już z ubiegłego stulecia koncepcji kształcenia wchodzącej w skład szkół tzw. Nowego Wychowania, a realizowanej w obecnych czasach, np. szeroko rozpowszechniany nurt alternatywnego szkolnictwa według założeń Marii Montessorii, który pozostaje alternatywny wobec współczesnej szkoły, ale już obecnie nie jest innowacyjny.

Czyli alternatywność jak słusznie pisze Ewa Zamojska³ może:

- a) realizować „w całości lub w części autorskie programy pedagogiczne szkół tzw. «nowego wychowania» z początku XX wieku;
- b) wzorować się na szkołach alternatywnych typu «open schools» z lat sześćdziesiątych XX wieku;
- c) realizować innego rodzaju odmienne, specyficzne działania edukacyjne, determinowane namysłem krytycznym wobec istniejących w danym czasie rozwiązań edukacyjnych”⁴.

Czytelnik zainteresowany tematem liczne omówienia tego niezwykle ciekawego obszaru pedagogicznego znajdzie w pracach wybitnych polskich pedagogów czasów współczesnych, między innymi: Wincentego Okonia, Czesława Kupisiewicza, Henryki Kwiatkowskiej, Joanny Rutkowiak, Zbigniewa Kwiecińskiego, Bogusława Śliwierskiego, Bolesława Niemierko, Stanisława Palki. Na szczególną uwagę zasługują publikacje zwarte omawiające szereg problemów związanych z pedagogiką alternatywną: *Edukacja alternatywna w XXI wieku* pod redakcją S. Melosika i B. Śliwierskiego⁵ oraz *Pedagogie małych działań. Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych*, Pawła Rudnickiego⁶.

Mamy nadzieję, że prezentowana Państwu publikacja będzie stanowiła dopełnienie do istniejących już publikacji zwartych i podręczników pedagogiki (zwłaszcza porównawczej) oraz materiał dla dalszych studiów dla teoretyków, a także wdrożeń dla praktyków.

Artykuły zawarte w czasopiśmie, zgodnie z poruszaną w nich problematyką, podzielono na trzy części. Część pierwsza, składająca się z siedmiu artykułów, poświęcona jest zmianom i projektom wspierającym edukację alternatywną. Otwiera ją artykuł autorstwa Teresy Gizy przedstawiający związki między reformowaniem prawa oświatowego a praktyką szkolną. Podjęty przez Autorkę

---

² E. Zamojska, *Alternatywność i innowacyjność w edukacji współczesnej – na przykładzie Czech*, „Kultura – Społeczeństwo – Edukacja” 2012, nr 1 za: *Edukacja alternatywna w XXI wieku*, red. Z. Melosik, B. Śliwierski, Kraków 2010, s. 9–10.

³ E. Zamojska, *op. cit.*, s. 110.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Edukacja alternatywna w XXI wieku...*, *op. cit.*

⁶ P. Rudnicki, *Pedagogie małych działań. Krytyczne studium alternatyw edukacyjnych*, Wrocław

problem dotyczy efektywności odgórnego wprowadzania zmian oświatowych oraz ich znaczenia dla innowacji i alternatyw edukacyjnych. W artykule poddano analizie modele procesu wprowadzania innowacji oświatowych w Polsce. Zaprezentowano również wyniki badań własnych Autorki, których celem było poznanie opinii nauczycieli pracujących z uczniami zdolnymi na temat zmian w obszarze wsparcia dla zdolnych.

Drugi artykuł, Teresy Olearczyk, poświęcony został edukacji domowej jako alternatywie dla nauczania zinstytucjonalizowanego. W artykule zaprezentowano krótki zarys historii edukacji w Polsce i na świecie, z uwzględnieniem obowiązku szkolnego i początków edukacji domowej. Autorka wskazuje na pozytywne aspekty nauczania domowego, szczególnie na indywidualne podejście do ucznia.

Artykuł Anny Kożuh dotyczy kreatywności jako niezbędnego elementu kompetencji nauczyciela w edukacji alternatywnej. Jednym z podstawowych zadań edukacji alternatywnej jest wykreowanie szkoły, która dąży do przygotowania ucznia rozwiązującego problemy w sposób innowacyjny i niestereotypowy oraz podejmującego skuteczne inicjatywy w szkole, a także poza nią. Motorem tego typu działań ucznia są kompetencje nauczyciela, wśród których wiodącą i zasadniczą rolę, zdaniem Autorki, odgrywa kreatywność.

Jurka Lepičnik Vodopivec prezentuje w swoim artykule koncepcję edukacyjną Reggio Emilia. Propozycja tej szkoły pojawiła się w latach sześćdziesiątych XX wieku w północnych Włoszech. W omawianej koncepcji szczególną rolę w procesie wychowania odgrywa środowisko. Umożliwia ono wzajemne interakcje i różne sposoby komunikacji. Dzięki koncepcji Reggio Emilia realizowana jest zasada pedagogiki słuchania, szczególnie istotna w procesie wychowania przedszkolnego.

Monika Kusiak-Pisowacka poświęciła swój artykuł roli pracy projektowej, zwanej również metodą projektu, w nauczaniu języka obcego. Praca projektowa ukazana jest jako forma pracy aktywizująca i motywująca ucznia, optymalna dla nauczycieli, którzy pragną nauczać języka obcego zgodnie z zasadami dydaktyki konstruktywistycznej. W artykule przedstawione zostały także wyniki dwóch projektów badawczych przeprowadzonych w gimnazjach polskich, które miały na celu uzyskanie informacji na temat wdrażania zasad metody projektu w ramach nauczania języka angielskiego jako obcego.

W ostatnim artykule w części pierwszej Krystyna Grzesiak opisuje działalność placówek wychowania pozaszkolnego w Polsce, wskazując na ich ogromną rolę w procesie wychowania młodego człowieka. Instytucje te przygotowują dzieci i młodzież do życia w społeczeństwie (kreowanie właściwych postaw społecznych, umiejętność podejmowania zespołowych i samodzielnych decyzji, współpraca w grupie), uczą otwartości na drugiego człowieka (łamanie barier i stereotypów, otwartość na wielość kultur oraz różnorodność ludzkich zachowań czy postaw), przysposabiają także do aktywnego uczestnictwa w kulturze.

Część druga czasopisma dotyczy strategii i koncepcji edukacji alternatywnej w działaniach uczelni wyższych. Tworzy ją sześć artykułów.

Mara Cotič i Darjo Felda, w artykule poświęconym kwalifikacjom zawodowym nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, poszukują odpowiedzi na pytanie, czy w dzisiejszych czasach system nauczania matematyki jest wystarczająco skuteczny, aby jego efektem był matematycznie wykształcony człowiek. Autorzy postulują, aby do nauczania matematyki zostały włączone strategie rozwiązywania problemów powiązane z życiowym doświadczeniem. Zwracają też uwagę na sposób przekazywania wiedzy matematycznej przez nauczycieli.

Olena Bocharova w swoim artykule przybliży działalność Laboratorium rozwoju zdolności studentów przy Gorliwskim Instytucie Języków Obcych na Ukrainie. Laboratorium stara się zagwarantować optymalne warunki dla rozwoju umiejętności uzdolnionych pedagogicznie studentów, między innymi poprzez tworzenie odpowiedniej atmosfery dla rozwoju indywidualnego potencjału osobowości, jak również możliwość adaptacji osobowości w sferze społeczno-kulturowej. W celu zdiagnozowania rodzaju zdolności u studentów pracownicy Laboratorium wykorzystują specjalne metody badań psychologicznych.

Dwa kolejne artykuły napisane zostały przez pracowników naukowych Ukraińskiego Katolickiego Uniwersytetu we Lwowie. Svitlana Kohut opisuje działalność Uniwersytetu podkreślając, że jest to nowoczesna instytucja edukacyjna założona w latach 90. XX wieku przez ukraiński Kościół greckokatolicki. Kadre profesorską tworzą bardzo dobrze przygotowani międzynarodowi eksperci z Europy i Ameryki Północnej. Uniwersytet jest otwarty na przedstawicieli wszystkich kościołów i wyznań, studiują w nim między innymi grekokatolicy, prawosławni, protestanci i katolicy. W programie nauczania dominują nauki humanistyczne, a priorytetem w obszarze edukacji jest społeczne ukierunkowanie procesu nauczania oraz duchowy wymiar edukacji. Artykuł Oleksandry Palki dotyczy warunków tworzenia skutecznego programu nauczania języka angielskiego dla studentów pedagogiki społecznej tego Uniwersytetu. Jak wskazuje Autorka, opracowanie takiego programu wymaga wiele wysiłku ze strony nauczycieli akademickich, a rozpoczyna się od analizy potrzeb językowych studentów.

Artykuł Andrzeja Rokickiego dotyczy problemu starzenia się społeczeństwa. Autor opisuje ofertę i formy działalności Uniwersytetów Trzeciego Wieku w Polsce, zwracając szczególną uwagę na dobroczynny wpływ aktywizacji seniorów dla nich samych i całego społeczeństwa.

Marta Woźniak-Zapór, Mariusz Grzyb i Sebastian Rymarczyk przedstawiają w swoim artykule zagadnienia związane z projektowaniem interaktywnych szkoleń na potrzeby kształcenia na odległość, w ramach prowadzonych na uczelni zajęć dydaktycznych. Opisują określone wymagania, jakie musi spełnić kształcenie na odległość, jak również sposoby jego planowania. Dzięki spełnieniu określonych warunków cały proces dydaktyczny nie budzi wątpliwości co do formy, zakresu, praw i obowiązków użytkowników.

Część trzecia czasopisma poświęcona jest modelom innowacyjnego wdrażania projektów alternatywnych w edukacji szkolnej i składa się z pięciu artykułów. Jako pierwszy w tej części zamieszczono artykuł Joanny Aksman dotyczący alternatywnych metod nauczania w szkole, poza szkołą i na uczelni – na przykładzie współpracy Uniwersytetu Dzieci i Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Współpraca ta zaowocowała cyklem zajęć prowadzonych dla studentów kierunku nauczycielskiego i cyklem zajęć dla dzieci w murach uczelni prowadzonych alternatywną metodą pracy badawczej, co szczegółowo opisuje Autorka.

Kolejny w tej części czasopisma artykuł, autorstwa Joanny Aksman, Jolanty Gabzdyl i Lenki Kasáčovej, przybliży Innowacyjny model *Nauka – Sztuka – Edukacja* powstały pod koniec 2013 roku wskutek realizacji międzynarodowego projektu badawczego. Autorki omawiają praktyczną realizację tego modelu, formy jego popularyzacji oraz dalsze aplikacje do praktyki pedagogicznej.

Artykuł Jolanty Pułki i współautorów prezentuje założenia programu edukacyjnego „Przyjaciół parku narodowego”, będącego rezultatem współpracy pięciu małopolskich Parków Narodowych z dwoma krakowskimi uczelniami wyższymi (Krakowską Akademią im. A. Frycza Modrzewskiego i Uniwersytetem Rolniczym). Program przeznaczony jest dla uczniów edukacji wczesnoszkolnej zainteresowanych odkrywaniem i poznawaniem świata przyrody.

Agnieszka Misiuk poświęciła swój artykuł wybranym aspektom działalności Niepublicznego Przedszkola „Krasnal” w Krakowie, którego pracownicy stosują w swojej codziennej pracy koncepcję „Porozumienia bez Przemocy” opracowaną przez Marshalla Rosenberga. Autorka stara się uzasadnić, dlaczego ten sposób pracy może korzystnie wpływać na społeczno-emocjonalny rozwój dzieci.

Celem artykułu Kingi Sorkowskiej-Cieślak jest analiza obecności i zawartości lekcji muzealnych w edukacji muzealnej w polskich muzeach. Dla potrzeb artykułu Autorka przebadła wybrane muzea w Polsce pod kątem obecności w ich ofercie lekcji muzealnych i zgodności tych lekcji z podstawą programową. Sprawdziła również czy lekcje muzealne prowadzone są z wykorzystaniem nowych technologii, w tym e-learningu.

Ostatnią część zgodnie z formułą czasopisma stanowią recenzje książek i sprawozdania.

Składamy serdeczne podziękowania Recenzentom niniejszego tomu za bardzo cenne uwagi i sugestie, które w sposób niezaprzeczalny przyczyniły się do ulepszenia całości merytorycznego wizerunku tego przedsięwzięcia.

Mamy nadzieję, że opracowanie spełni oczekiwania Czytelników, którzy w celu poszerzenia pedagogicznej perspektywy zechcą zapoznać się z zagadnieniami dotyczącymi edukacji alternatywnej, a zawarte tutaj przemyślenia i uwagi inspirować będą do dalszych refleksji w tym obszarze.